

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

CHARACTERISTICS OF LEGAL GUARANTEES OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN UKRAINE AS TOOLS OF THE MECHANISM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT

Куркова К.М., к.ю.н., старший дослідник,
завідувач відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт
Науково-дослідний інститут публічного права

У статті на основі теоретико-правового аналізу наукових праць вчених та законодавчих актів у сфері адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку здійснено характеристику правових гарантій, об'єктом яких є адміністративно-правові відносини у сфері науково-технологічного розвитку. Визначено, що видами таких гарантій є: 1) охорона та захист права інтелектуальної власності, що є комплексною гарантією механізму адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку України та включає різний функціонально-правовий інструментарій, пріоритетом яких є всеохоплюючий захист права інтелектуальної власності на усіх етапах його реалізації (набуття, володіння, користування, розпорядження, охорона); 2) створення та функціонування системи науково-технічної інформації, тобто єдиної бази систематизації інформаційних ресурсів науково-технологічної діяльності для відображення її достовірних результатів в суспільстві; 3) забезпечення функціонування та адміністративна підтримка державних реєстрів об'єктів науково-технологічного розвитку; 4) державне забезпечення реалізації наукової і науково-технічної експертизи, існування якої в механізмі адміністративно-правового забезпечення служить як інструментом, так і гарантією, що системно дозволяють перевірити та гарантувати правильність, якість та безпечність процесів науково-технологічної діяльності; 5) забезпечення комплексної системи управління якістю науково-технологічного розвитку через стандартизацію, сертифікацію та метрологічне забезпечення; 6) організаційно-правова складова державної підтримки міжнародного науково-технологічного співробітництва, що визначається державно-інтеграційними заходами правового і організаційного характеру у сфері міжнародного науково-технологічного співробітництва, метою яких є загальний розвиток загально-міжнародної та національної науково-технологічної сфери і запозичення вдалого досвіду для окремих держав; 7) адміністративна відповідальність як гарантія реалізації належного науково-технологічного розвитку.

Ключові слова: гарантії, правові гарантії, науково-технологічний розвиток, об'єкти науково-технологічного розвитку, адміністративно-правове забезпечення науково-технологічного розвитку.

The article, based on the theoretical and legal analysis of scientific works of scientists and legislative acts in the field of administrative and legal support of scientific and technological development, describes the legal guarantees, the object of which are administrative and legal relations in the field of scientific and technological development. It is determined that the types of such guarantees are: 1) protection and defense of intellectual property rights, which is a comprehensive guarantee of the mechanism of administrative and legal support of scientific and technological development of Ukraine and includes various functional and legal tools, the priority of which is comprehensive protection of intellectual property rights at all stages its implementation (acquisition, possession, use, disposal, protection); 2) creation and functioning of the system of scientific and technical information, ie a single base for systematization of information resources of scientific and technological activities to reflect its reliable results in society; 3) ensuring the functioning and administrative support of state registers of objects of scientific and technological development; 4) state support for the implementation of scientific and scientific-technical expertise, the existence of which in the mechanism of administrative and legal support serves as both a tool and a guarantee that systematically verify and guarantee the correctness, quality and safety of scientific and technological activities; 5) providing a comprehensive quality management system for scientific and technological development through standardization, certification and metrological support; 6) organizational and legal component of state support of international scientific and technological cooperation, which is determined by state integration measures of legal and organizational nature in the field of international scientific and technological cooperation, the purpose of which is the general development of international and national scientific and technological sphere for individual states; 7) administrative responsibility as a guarantee of the implementation of proper scientific and technological development.

Key words: guarantees, legal guarantees, scientific and technological development, objects of scientific and technological development, administrative and legal support of scientific and technological development.

Постановка завдання. Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів особи є пріоритетним напрямком демократичної соціальної держави, оскільки права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [1, с. 43; 2]. У суспільному житті реалізація прав і свобод забезпечується правовими гарантіями, що є правовими засобами та способами, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права й свободи громадян, поновлюються їх порушені права. Дотримання правових гарантій є однією із головних умов забезпечення законності та правопорядку в державі та в усіх сферах суспільного життя [3, с. 27]. В механізмі адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку гарантії займають важливе місце, адже ефективність розвитку науково-технологічної сфери значною мірою залежить від ефективності реалізації визначеного кола таких гарантій.

Науковим підґрунтям для дослідження означеної проблематики стали праці таких вчених-правознавців як С. Алексєєв, В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, Т. Коломєць, В. Колпаков, М. Малєїн, А. Олійник, П. Рабінович, які стали основою для формування авторського підходу щодо окреслення кола правових гарантій науково-технологічного розвитку України як інструментів механізму адміністративно-правового забезпечення. Зважаючи на те, що питання гарантій адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні залишаються недостатньо дослідженими в юридичній науці, доцільним є продовження розробки відповідних питань, які залишаються мало вивченими та дослідженими.

Мета статті – на основі теоретико-правового аналізу наукових праць вчених та законодавчих актів у сфері адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку здійснити характеристику правових гарантій, об'єктом яких є адміністративно-правові відносини у сфері науково-технологічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням С. Алексєєва гарантії – це умови і особливі юридичні механізми, покликани забезпечити фактичну реалізацію законоположень [4, с. 135]. П. Рабінович класифікує гарантії прав і свобод на загальносоціальні та спеціальні. До загальносоціальних відносяться: економічні, політичні, духовно-ідеологічні. Спеціальні характеризуються як встановлені державою юридичні норми, які спрямовані на забезпечення прав людини, а також практична діяльність із застосування цих норм та правозастосовні акти відповідних органів влади [5, с. 7-8].

М. Малєїн під юридичними гарантіями розуміє норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів. Якісна характеристика юридичних гарантії передбачає оцінку всієї діючої системи права в цілому, з точки зору повноти охоплення правовим інструментарієм усіх найбільш важливих взаємовідносин державних органів та громадян, а також громадян між собою [6, с. 43].

Основними завданнями Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року №848-VIII, зокрема, є забезпечення: економічних, соціальних та правових гарантії наукової і науково-технічної діяльності, свободи наукової творчості [7]. Тобто, законодавством України нормативно передбачено комплексну систему гарантії, що є інструментами адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку.

Однією із цілей науково-технологічного розвитку є захист прав, свобод та законних інтересів осіб в суспільстві. Одним із таких інструментів виступають наукові експертизи. Наукова і науково-технічна експертиза є невід'ємним елементом державного регулювання та управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності та проводиться відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [7; 8].

Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [8]. Основними завданнями наукової і науково-технічної експертизи є: об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи; перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства; оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності; аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок; прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи; підготовка науково обґрунтованих експертних висновків [8].

Саме органи виконавчої влади повинні створювати відповідне правове поле щодо наукової і науково-технічної діяльності, фактично забезпечити систему наукової та науково-технічної експертизи. Як вважає Д. Смерницький, адміністративно-правове забезпечення наукової і науково-технічної експертизи – це діяльність відповідних державних органів щодо правового регулювання проведення обов'язкової та необов'язкової наукової і науково-технічної експертизи об'єкта з метою зробити правильний висновок чи дати правильну оцінку відповідному явищу для забезпечення суспільних потреб у вирішенні відповідних відносин (забезпечення наукового обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів дослі-

джень тощо) шляхом проведення науково-технічного аналізу, а також створення відповідного правового механізму щодо забезпечення здійснення зазначеної експертизи [9, с. 54].

На наш погляд, низка загальних принципів науково-технологічного розвитку забезпечується науковою і науково-технічною експертизою, існування якої в механізмі адміністративно-правового забезпечення служить як інструментом, так і гарантією, що системно дозволяють перевірити та гарантувати правильність, якість та безпечність процесів науково-технологічної діяльності.

Для забезпечення розвитку науки і сприяння науково-технічній творчості держава створює систему науково-технічної інформації, правовий режим якої визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [10].

Основною метою національної системи науково-технічної інформації є задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації. Національна система науково-технічної інформації – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт по створенню, використанню, зберіганню та поширенню національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки [10].

Відповідно, гарантією реалізації належної державної інформаційної політики є функціонування системи науково-технічної інформації, тобто єдиної бази систематизації інформаційних ресурсів науково-технологічної діяльності для відображення її достовірних результатів в суспільстві.

Набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат здійснюються відповідно до законодавства. У разі порушення права інтелектуальної власності його захист здійснюється у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. Передача майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету, та виплата винагороди творцям за використання зазначених об'єктів здійснюються у порядку, встановленому Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» щодо передачі прав на технології, створені за бюджетні кошти, та виплати винагороди авторам технологій та (або) їх складових [7].

Захист та охорона права інтелектуальної власності є досить багатокомпонентною системою, що включає багато заходів та гарантії. Зокрема, як вважає Л. Золота до системи заходів адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності відносяться: 1) розроблення та прийняття нормативно-правових актів, які регулюють питання охорони права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності; 2) формування та проведення державної політики, що стосується охорони права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності; 3) впровадження державних програм щодо охорони права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності; 4) здійснення Міністерством економічного розвитку і торгівлі України державної реєстрації прав автора на результати наукової діяльності (твори науки) за його заявкою, а також реєстрації договорів, які стосуються права автора на наукові результати, та ведення відповідного реєстру; 5) здійснення державного та громадського контролю за дотриманням національного законодавства, яке регулює питання інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності; 6) заборону будь-якої діяльності фізичних та юридичних осіб, яка створює загрозу порушення прав інтелектуальної власності на результати наукової діяльності [1, с. 193-194].

На наш погляд, набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності є комплексною гарантією механізму адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку України, що включає в себе різний функціонально-правовий інструментарій, пріоритетом яких є всеохоплюючий захист права інтелектуальної власності на усіх етапах його реалізації (набуття, володіння, користування, розпорядження, охорона).

Як окремі заходи існують стандартизація, метрологічне забезпечення і сертифікація у науковій і науково-технічній діяльності, що здійснюються відповідно до законодавства України [7]. Сутність цієї правової гарантії впливає із мети стандартизації, сертифікації та метрологічної системи. Так, метою стандартизації в Україні є: 1) забезпечення відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню; 2) керування різноманітністю, застосовність, сумісність, взаємозамінність об'єктів стандартизації; 3) забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов і процедур; 4) забезпечення охорони життя та здоров'я; 5) забезпечення прав та інтересів споживачів; 6) забезпечення безпечності праці; 7) збереження навколишнього природного середовища і економія всіх видів ресурсів; 8) усунення технічних бар'єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції [11]. Метрологічна система України створює необхідні засади для забезпечення єдності вимірювань у державі. Основними завданнями цієї системи є: 1) реалізація єдиної технічної політики у сфері метрології та метрологічної діяльності; 2) захист громадян і національної економіки від наслідків недостовірних результатів вимірювань; 3) здійснення фундаментальних і прикладних досліджень та наукових розробок у сфері метрології та метрологічної діяльності; 4) економія всіх видів енергетичних і матеріальних ресурсів; 5) забезпечення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції; 6) створення нормативно-правових, нормативних, науково-технічних та організаційних основ забезпечення єдності вимірювань у державі [12].

Загалом, на наш погляд, стандартизація, сертифікація та метрологічне забезпечення у сфері науково-технологічного розвитку є інструментами, що створюють комплексну правову гарантію – забезпечення управління якості науково-технологічної діяльності.

Щодо наступної гарантії – державної підтримки міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва, то її варто розвивати саме через організаційно-правову складову. Держава створює необхідні правові та економічні умови для здійснення суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності вільних та рівноправних відносин з науковими та науково-технічними організаціями, іноземними юридичними особами, міжнародними науковими організаціями, іноземними та міжнародними науковими товариствами та об'єднаннями, якщо ці відносини не суперечать законодавству України. Міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво здійснюється шляхом: 1) проведення спільних наукових досліджень, технічних і технологічних розробок на основі кооперації, спільних науково-технічних програм; 2) проведення досліджень та розробок за спільними координаційними угодами; 3) виконання робіт, передбачених угодою, однією із сторін якої є організація іноземної держави або міжнародна організація; 4) проведення спільних досліджень та розробок з міжнародними колективами спеціалістів, міжнародними інститутами та спільними підприємствами, використання права власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат на основі договорів між суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності;

5) взаємного обміну науковою та науково-технічною інформацією, використання об'єднаних міжнародних інформаційних фондів, банків даних; 6) проведення міжнародних конференцій, конгресів, симпозіумів; 7) взаємного обміну науковими, науково-технічними та науково-педагогічними кадрами, студентами і аспірантами, а також спільної підготовки спеціалістів; 8) участі у міжнародних наукових програмах, зокрема в рамкових програмах Європейського Союзу з досліджень та інновацій [7].

Організаційно-правова складова гарантії державної підтримки міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва визначається державно-інтеграційними заходами правового і організаційного характеру у сфері міжнародного науково-технологічного співробітництва, метою яких є загальний розвиток загально-міжнародної та національної науково-технологічної сфери і запозичення вдалого досвіду для окремих держав.

Юридична відповідальність, як гарантія реалізації прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій, з позиції А. Олійника – це належне, добросовісне виконання особою своїх обов'язків перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей і індивідами в процесі реалізації можливої і обов'язкової поведінки іншими особами та, в разі вчинення правопорушення, специфічне правовідношення між державою і правопорушником прав, свобод та обов'язків особи, що характеризується осудом протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладання на нього обов'язку перетерпіти позбавлення і несприятливі наслідки особистого, майнового, організаційного та іншого характеру за вчинення порушення прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій [13, с. 46].

Висновки. Отже, можна вважати, що правові гарантії, об'єктом яких є адміністративно-правові відносини у сфері науково-технологічного розвитку, включають такі види гарантії: 1) охорона та захист права інтелектуальної власності, що є комплексною гарантією механізму адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку України та включає різний функціонально-правовий інструментарій, пріоритетом яких є всеохоплюючий захист права інтелектуальної власності на усіх етапах його реалізації (набуття, володіння, користування, розпорядження, охорона); 2) створення та функціонування системи науково-технічної інформації, тобто єдиної бази систематизації інформаційних ресурсів науково-технологічної діяльності для відображення її достовірних результатів в суспільстві; 3) забезпечення функціонування та адміністративна підтримка державних реєстрів об'єктів науково-технологічного розвитку; 4) державне забезпечення реалізації наукової і науково-технічної експертизи, існування якої в механізмі адміністративно-правового забезпечення служить як інструментом, так і гарантією, що системно дозволяють перевірити та гарантувати правильність, якість та безпечність процесів науково-технологічної діяльності; 5) забезпечення комплексної системи управління якістю науково-технологічного розвитку через стандартизацію, сертифікацію та метрологічне забезпечення; 6) організаційно-правова складова державної підтримки міжнародного науково-технологічного співробітництва, що визначається державно-інтеграційними заходами правового і організаційного характеру у сфері міжнародного науково-технологічного співробітництва, метою яких є загальний розвиток загально-міжнародної та національної науково-технологічної сфери і запозичення вдалого досвіду для окремих держав; 7) адміністративна відповідальність як гарантія реалізації належного науково-технологічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Золота Л. В. *Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері наукової діяльності в Україні*: дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07; Ун-т сучасних знань, СумДУ. Суми, 2019. 229 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 26–30.
4. Алексеев С.С. *Право и перестройка: вопросы, раздумья, прогнозы*. М.: Юрид. лит, 1983. 234 с.
5. Рабінович П. М. *Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень)*. Харків: Право, 1997. 64 с.
6. Малєин Н.С. *Охрана прав личности советским законодательством* / Отв. ред. А.И. Масляев. М.: Наука, 1985. 165 с.
7. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. Ст. 25.
8. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 9. Ст. 56.
9. Смерницький Д. В. Науково-технічна експертиза у сфері науково-технічної діяльності: правове забезпечення. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 45–54.
10. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345.
11. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 31. Ст. 1058.
12. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 5 червня 2014 року № 1314-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 30. Ст. 1008.
13. Олійник А. Ю. Юридична відповідальність як гарантія реалізації прав, свобод та обов'язків особи у сфері новітніх технологій. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 56. С. 40-46.